

О'RTA ASRLARDA HINDISTON MUSIQA MADANIYATI

Ochilov Ulug'bek Musurmonqulovich

Termiz davlat pedagogika instituti o'qituvchisi

ochilovulugbek183@gmail.com

Annotatsiya: Besh asr davom etgan Hindistonning Markaziy Osiyoliklar va ularning hukmronligi tomonidan zabt etilishi bu davlat tarixi va madaniy rivojlanishida katta ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: Hindiy, Urdu, Khari boli, Braj, Avadhi, Dehli, Zaxiriddin Muxammad Bobur, Hindaviy, musiqa, raqs.

ИНДИЙСКАЯ МУЗЫКАЛЬНАЯ КУЛЬТУРА В СРЕДНЕВЕКОВЬЕ

Очиллов Улугбек Мусурмонкулович

Преподаватель Термезского

государственного педагогического института

ochilovulugbek183@gmail.com

Аннотация: Пятивековое завоевание Индии среднеазиатами и их правление имеют большое значение в истории и культурном развитии этой страны.

Ключевые слова: Хинди, Урду, кхари боли, брадж, авадхи, дели, Захируддин Мухаммад Бабур, хиндустани, музыка, танец.

INDIAN MUSICAL CULTURE IN THE MIDDLE AGES

Ochilov Ulugbek Musurmonkulovich

Teacher of the Termez State Pedagogical Institute

ochilovulugbek183@gmail.com

Abstract: The five-century conquest of India by Central Asians and their rule is of great importance in the history and cultural development of this country.

Keywords: Hindi, Urdu, Khari boli, Braj, Awadhi, Delhi, Zakhiruddin Muhammad Babur, Hindustani, music, dance.

Hindiston yarim oroli xalqlarining musiqiy san'ati keng va serjilo xususiyatga egadir.

Chuqur o'rganilmagan, balki bir qator sabablarga ko'ra aniqlanmagan Sharq musiqiy shakllari, janrlari, milliy uslublari Hindiston, Pokiston va Bangladeshda xam mavjuddir.

Besh asr davom etgan Hindistonning Markaziy Osiyoliklar va ularning xukmronligi tomonidan zabt etilishi bu davlat tarixi va madaniy rivojlanishida katta ahamiyatga ega bo'lgan.

Bu yurishlar VII asr Janubiy G'arbiy Hindistonning Sind vodiysini, arablar XI asrda Panjobni Afg'onistondagi G'azna xukmdori turk Maxmud G'aznaviy zabt etishi bilan boshlangan va XVI asrda Temur avlodi Zaxiriddin Muxammad Bobur tomonidan Boburiylar saltanatining o'rnatilishi bilan yakunlanadi. Hindiston yerlarini zabt etganlarning dini - islom, asosiy adabiy tili esa forsiy edi. Hindiston yarim oroli xalqining madaniyati shu bilan bir qatorda musiqa san'atining rivoji uchun VIII asrda tarqala boshlagan islom dini katta ahamiyat kasb etadi. Bir necha asrlar davomida musulmonlar va Shimoliy Xindiston maxalliy axolisining an'analari aralashib uyg'unlashdi.

Hindistonning (XI-XV asrlar) Markaziy Osiyoliklar tomonidan zabt etilishi o'z asoratiga eta edi. Javaharlal Neru uzining «Hindistonning kashf etilishi» kitobida musulmonlar hind axolisiga aralashib ketganligini, ular boshqargan sulolalar esa butkul hindulashganliklarini, Hindistonni o'z vatanlaridek tan olishlarini ta'kidlaydi. O'rta Sharq va O'rta Osiyo mamlakatlaridan chiqqan o'zga yerliklar Hindiston aholisining kichik bir qismini tashkil etardi, xolos. Ular orasidan saroy hamda Dehli

saltanatidagi davlat boshqaruvi, undan so'ng buyuk mug'ullar saltanati (Boburiylar imperiyasi) va bir qator boshqa hind davlatlari bilan bevosita bog'liq bo'lgan yuqori tabaqali qatlam tashkil topdi.

Keyinchalik hind axolisining bir qismi islom dinini qabul qilishi va ba'zi xollarda esa ularni ushbu dinni qabul qilishiga majbur etilishi Hindistonda musulmonlar sonining ko'payishiga sabab bo'ldi. Lekin musulmonlar mamlakat aholisining kamchiligini tashkil qilardi va ular asta-sekinlik bilan xindularga qo'shilishib ketganlar. Shu bilan birga hind madaniyati O'rta Osiyo va Hindistonning o'zaro madaniy aloqalari ta'sir ostida rivojlandi. O'zga yerlik zabt etuvchilar o'z mamlakatlarida mavjud bo'lgan diniy urf-odatlar va madaniy an'analarini saqday qolishgan. Ko'plab hind musulmonlari O'rta asrlardayoq urdu tilida so'zlashardi. Urdu tili Ganga-Jamna vodiysida yashovchi mahalliy xalqning tili asosida vujudga kelgandi. Bu tilda hindlar ham, musulmonlar ham so'zlashardi.

Shunday qilib, uzoq davom etgan uyg'un xayot musulmonlar sonining o'sishi, hindularning islom dinini qabul qilishi, hinduizm va islom dini ulamolarining xalqni tinch va osoyishta xayot kechirishini targ'ib qilishi, ularni birdamlikka chorlashlari, O'rta asr Hindiston xukmronlarining madaniyat va san'atning rivojlanishiga xomiylik qilishlari hind va musulmonlar ijtimoiy xayotida turlicha o'zgarishlarning vujudga kelishiga sabab buldi.

Hindistonning shimoliy qismiga musulmonlarning kirib kelishi vaqtida Hindistonning qadimiy tillaridan biri bo'lmish «sanskrit» va undan kelib chiqqan «pali» va «prakrit» tillari tamomila xayot bilan bog'liqlikni yo'qotib, tez rivojlanib borayotgan xalq shevalariga, xamda keyinchalik yangi hind tillarining paydo bo'lishida asos bo'lib xizmat qildi.

Shimoliy Hindistonda keng tarqalgan shevalardan biri «Khari boli» «Braj» va «Avadhi» shevalari mahalliy hind xalqlari o'rtasida so'zlashuv vositasiga aylandi. «Khari boli» tili Hindistonning zamonaviy so'zlashuv tili «Hindustani»ning kelib chikishiga asos bo'ldi. «Hindustani» so'zlashuv tili asosida esa ikki xil shaklga ega bo'lgan adabiy til vujudga keldi. Keyinchalik ular «hindi» va «urdu» tili deb ataldi va

bu tillar hozirgi kungacha taraqqiy etib kelmoqda. Adabiy hindiy tilining leksika va yozuvida o'ziga xoslik hamda uning Hindistondagi qadimiy madaniyat va hinduizm dini bilan bog'liqligi, shu bilan bir qatorda adabiy urdu tilining fors adabiyoti va islom dini bilan chuqur uyg'unligi, shuningdek, boshqa bir tarixiy-siyosiy xarakterga ega bo'lgan sabablar quyidagi fikrlarning paydo bo'lishiga asos bo'ldi, go'yoki, urdu tili Hindistonda yashovchi musulmonlar tili bo'lib, hindiy tili esa hindularning adabiy tilidir.

Albatta turk, afg'on, eronliklarning mahalliy xalq bilan aloqada bo'lishi Shimoliy Hindiston so'zlashuv shevalarini shakllanishiga sezilarli ta'sir o'tkazgan, lekin Hindistonda musulmonlar yangi tilni xech qachon vujudga keltirishmagan. Balki ular shungacha mavjud bo'lgan «Khari-boli» so'zlashuv shevasini taraqqiy etish yo'nalishini ochib berishgan. Khari-boli shevasi asosida paydo bo'lgan so'zlashuv tili va Shimoliy Hindistondagi boshqa tillar uzoq vaqt davomida «Hindaviy» deb atalgan. Undan so'ng asta sekin bu sheva Janubiy Hindiston bo'ylab tarqala boshladi va «Gujri» va «Dakni» deb atala boshladi. Bu shevada she'riyatning rivojlanishi «Rexta» deb ataluvchi she'riy uslubni vujudga keltirdi.

Hozirgi paytda «Hindustani» atamasi so'zlashuv tilining nomidir. Urdu atamasi esa adabiy shaklining nomi bo'lib, XVII—XVIII asrlarda keng tarqaldi. Urdu atamasi turkiy tilga mansub bo'lib, uning birinchi ma'nosi «qo'shin», «harbiy qarorgoh», «harbiy qarorgoh bozori», degan ma'nolarni bildiradi. Urdu tili hindular va O'rta Osiyodan kelganlarning uzoq vaqt davomidagi muloqot jarayonining natijasidir.

Ikki madaniyatning yaqinlashuvi va uyg'unlashuvi Hindiston aholisining pastki va yuqori qatlamlarini qamrab oldi, ayniqsa shahar va qishloqlarda yashovchi past tabaqali aholi o'rtasida bu jarayon tez sur'atlar bilan o'sdi. Shimoliy Hindistondagi yangi hindiy tillarning ilk rivojlanishi davri ikki madaniyatning boshlang'ich uyg'unlashuv jarayoniga tug'ri keladi. Hindaviy tilida ijod etgan shoir va yozuvchilarning nomlari bizgacha qadimiy to'plamlari, ya'ni «tazkira»lar orqali yetib kelgan.

Fors tilida ijod etuvchi ko'plab shoir va yozuvchilar o'z she'rlari, nasriy va falsafiy risolalarini hindaviy tilida yozishgan. Ulardan Ma'sud Sad Salmon (1059-1121), Xo'ja Ashraf Jahongir Sumnaiy (XII asr), Shayx Xoliduddin Nagoriy (1356 yil vafot etgan) va boshqalar nomlarini zikr etishimiz mumkin. Amir Xusrav Dehlaviy fors, hindaviy va keyinchalik shu til asosida vujudga kelgan urdu tili va she'riyatiga asos solgan ulug' shoir va musiqashunos hisoblanadi.

O'rta asr fors she'riyatining mashhur mumtoz shoiri Amir Xusrav Dehlaviy ilk bor fors adabiyoti va fors-arab leksikasini urdu adabiyotida qo'llagan. U hindaviy tilida ijod qilib, ulkan meros qoldirgan. Amir Xusrav Dehlaviy bu tilda yuzlab she'rlar yozgan, lekin hozirgi kungacha bu she'rlar hind va urdu tillari tarixining eng murakkab va kam o'rganilgan masalalaridan biri bo'lib qolmoqda. Buni shu bilan tushuntirish mumkinki, Amir Xusravning ko'plab yozgan asarlari xalq ijodiyoti xarakterida bo'lib, bizgacha og'zaki ko'rinishda xalq qo'shiq va madhiyalari shaklida yetib kelgan.

Uning topishmoqlari, latifalari, qofiyali maqol va hikmatli so'zlari xalq og'zaki ijodiyotining qayta she'riy ishlangan shakliga egadir. Amir Xusrav yaratgan qo'shiqlar Hindiston va Pokistonning shahar va qishloqlarida bugungi kunda ham kuylanib kelinmoqda. Bu kuylar Hindiston va Pokiston xalqining an'analari va urf-odatlarini xaqida uning yorqin va mazmunli hikoyalariidir.

Hindiston dunyoning eng qadimiy mamlakatlaridan biridir. Qadimiy va o'rta asr Hindiston san'ati 5000 yillik tarixga ega.

Ta'kidlab o'tkanimizdek, XII—XIII asrlarda Hindistonning shimoliy qismida muhim siyosiy voqealar ro'y beradi. Bu Hindistonda o'rta asrlarda feodal jamiyat rivojlanishining muhim bosqichi xisoblanadi. Tarqoq; hind roja(xon)larini mag'lubiyatga uchratgan Afg'onistonlik Muhammad Guriyning bostirib kelishi natijasida XIII asr boshida Shimoliy Hindistonning deyarli barcha xududlarida yagona davlat - Dehli saltanati barpo etiladi. Mamlakatni boshqarish sulton atrofiga yaqin bo'lgan safdoshlari O'rta Osiyolik, Afg'onistonlik, Eronlik va boshqa amaldorlar qo'lida edi. Hind feodal xukmronligi siyosiy qaramlik ichida saqlanib qolgan bo'lsada kuchsizlangan edi. Shu davrdan boshlab Hindistonning Dehli saltanati hukmronligi

ostida badiiy va madaniy hayotda keskin burilishlar kuzatiladi. Asosiy til - forsiy xisoblanardi. Davlat ishlari asosan shu tilda olib borilgan. Sulton saroylarida Hindiston, O'rta Osiyo va Eron musiqasi yangrardi. Madaniy hayotning turli jabhalarida hindlar va musulmonlar bir biriga o'z ta'sirini otkazishar edi. Ayniqsa hind musiqasiga musulmon madaniyati ko'proq ta'sir qilgan Ikki madaniyatning uyg'unlashuvi musulmon va hindular hayotining barcha

jabhalarida o'z izlarini qoldirdi. Musulmonlar sekin-asta mamlakatgamoslashib oldilar. Shu tariqa hind va musulmonlar madaniyatining alohida unsurlari yagona uzilmas yahlitlikda uyg'unlashdi. Asta-sekin musiqa, raqs

san'ati, me'morchilik, rassomchilikda yangi va aralash uslublar payd bo'ladi.

Musulmonlar islom dinini va bu bilan bog'lik bo'lgan madaniyat va san'at an'analarini targ'ib qilar edilar. Ko'plab sulton va feodallar san'atning homiylari edi. Ular saroyga o'zlarining milliy an'analarini nafaqat ona tilida, balki ular uchun begona bo'lgan forsiy tilida ijod etuvchi yirik hind san'atkorlarini taklif qilishar edi. sozandaxonandalarni saltanatga yig'ar va ularni vaqti-vaqti bilan yuqori darajada rag'batlantirar edi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Ochilov Ulug'bek Musurmonqulovich, & Tursunova Dilbar Abdurayimovna. (2023). "BOBURNOMA" ASARIDA MUSIQAGA OID VOQEALAR . ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 19(8), 54–57.
2. Musurmonqulovich, O.U. (2022). BUYUK AKBARSHOHNING YOSHLIGI. IJTIMOY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIY JURNALI , 31–35.
3. Ulug'bek Musurmonqulovich, O. . (2022). AKBARSHOHNING SAN'ATGA BO'LGAN E'TIBORI. Новости образования: исследование в XXI веке, 1(4), 495–499.
4. Ochilov Ulug'bek Musurmonqulovich, BOBURNING VATANGA BO'LGAN MUHABBATI ORIENTAL ART AND CULTURE 2023/5/10, 231-236.
5. Xuramov U. B. K. MUSIQA ASARLARIDAGI DAVRIYA TURLARI

- //Oriental Art and Culture. – 2022. – Т. 3. – №. 4. – С. 198-204.
6. Karimjonovich K. U. THE IMPORTANCE OF TEACHING MUSIC THEORY IN MUSIC EDUCATION //Academia Repository. – 2023. – Т. 4. – №. 9. – С. 4-12.
 7. Xuramov U. B. K. YOSH MUSIQACHI O ‘QUVCHILARDA MAQOM VA UNING USULLARI HAQIDAGI BILIMLARNI SHAKLLANTIRISH NE CHOQ ‘LI AHAMIYATLI //World of Philology. – 2023. – Т. 2. – №. 4. – С. 25-33.
 8. Xuramov U. B. K. VENA KLASSIK MAKTABI YETAKCHISI FY GAYDNNING IJODIGA BIR NAZAR //Oriental Art and Culture. – 2023. – Т. 4. – №. 5. – С. 200-207.
 9. Khuramov U. K. FORTEPIANO IJROCHILIGIDA GAMMA YORDAMIDA MAQOM USULLARINI O’RGATISH METODLARI. – 2022.
 10. Хурамов У. К. ЗНАЧЕНИЕ АНАЛИТИЧЕСКОГО МОДУЛЯ ПРИ АНАЛИЗЕ МУЗЫКАЛЬНЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ //American Journal of Innovation in Science Research and Development. – 2024. – Т. 1. – №. 3. – С. 190-196.
 11. Xuramov U. B. K. OVOZ YOXUD TOVUSH VA UNI YOZIB OLISHNING TARIXIY TARAQQIYOTIGA QISQACHA TAVSIF //Oriental Art and Culture. – 2024. – Т. 5. – №. 1. – С. 238-249.
 12. XURAMOV U. ZAMONAVIY NOTA YOZUVIGA QISQACHA TAVSIF //O ‘zbek musiqiy merosining ta’lim tizimidagi o ‘rni va ahamiyati. – 2023. – Т. 1. – №. 4. – С. 160-166.
 13. Xuramov U. B. K. QADIMIY O ‘RTA OSIYO XALQ KUYLARINI TASHKIL ETUVCHI QISMLARIGA QISQACHA TAVSIF //World of Philology. – 2023. – Т. 2. – №. 4. – С. 40-48.
 14. Karimjonovich X. U. B. ZAMONAVIY NOTA YOZUVIGA ASOSLANGAN NOTA YOZUVI //Science and innovation. – 2023. – Т. 2. – №. Special Issue 14. – С. 453-462.
 15. Karimjonovich X. U. QADIMIY KUYLAR VA ULARNI TASHKIL ETUVCHI QISMLAR //Scientific Impulse. – 2023. – Т. 1. – №. 7. – С. 74-81.
 16. Xuramov U. K. et al. QADIMGI KUY NOMLARI //Oriental Art and Culture. –

2024. – Т. 5. – №. 6. – С. 390-399.

17. Karimjonovich K. U. et al. Sherna bakhshi's work and its place in shero bod school of friendship //Annals of the Romanian Society for Cell Biology. – 2021. – Т. 25. – №. 4. – С. 13413-13417.

18. Khuramov U. K. Formation, development and history of harmony //Theoretical & Applied Science. – 2019. – №. 12. – С. 77-82.

19. Karimjonovich X. U. Important importance of elementary theory of music in the field of music education // Таълим ва ривожланиш таҳлили онлайн илмий журнали. – 2022. – С. 200-204.

20. Khurramov U.K. Processes of formation of performance traditions in folk instruments // Toshkent davlat pedagogika universiteti ilmiy axborotlari. 2021. № 9. С. 186–192.